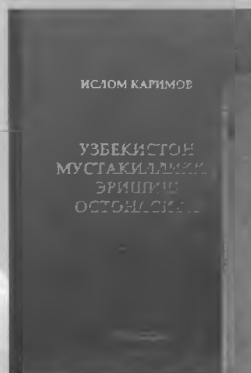

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЭНГ ЯНГИ ТАРИХИНИ ЎРГАНИШНИНГ НАЗАРИЙ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

Республика илмий-амалий конференцияси
материаллари
14 май 2016 йил

Қарши -2016

133	<i>Бердиев Ж., Султонова Д.</i>	Оммавий маданият- миллийлигимиз кушандаси	305
134	<i>Ибрагимов Э. Х.</i>	Диний секталарнинг ёшлар маънавиятига таъсири	307
135	<i>Шаритов Ф., Оромов Қ.</i>	Ўзбекистон мустақиллиги ва ёшларга оид давлат сиёсати	309
136	<i>Рахматова Д.</i>	Терроризм геосиёсий рақобат контекстида	311
137	<i>Хосиятов Х.О.</i>	Ёшлар сиёсати - ижтимоий хавфсизликнинг таркибий элементи: халқаро тажриба	312
138	<i>Суюнов С. Х., Махмудов С. Х.</i>	Ўзбекистонда олиб борилаётган ёшларга оид давлат сиёсати- нинг айрим жиҳатлари	314
139	<i>Холшиева М.</i>	Интернетдаги ижтимоий тармоқлар – тарихга оид билимларни ўзлаштириш манбаи	316
140	<i>Жамолов Д.</i>	Ёшлар тарбиясида маҳалланинг ўрни ва роли	318
141	<i>Ёқубов М. Ғ., Ақбаров Б. И.</i>	Ўзбекистон Республикасида ёшларга берилаётган эътибор “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонун талқинида	321
6-ШУЪБА			
ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЭНГ ЯНГИ ТАРИХИ ТАРКИБИДА ЖАНУБИЙ ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИНИ ҲАМ ИШҚИ			
142	<i>Ҳасанов А.</i>	Мустақиллик йилларида вилоятда урбанизациялашув даражаси ва янги шаҳарчаларнинг пайдо бўлиши	323
143	<i>Ҳасанов А.</i>	Қашқадарё вилояти тарихий урбанизациясига жараёнларнинг ўзига хос хусусиятлари	325
144	<i>Ерматов Ф.Ж., Шарапов С.</i>	Жанубий вилоятларда аҳолини ижтимоий ҳимоялашда ҳомий- ликнинг ўрни (1992-2006 йй)	326
145	<i>Халиқова Р., Воҳидов Ш.</i>	«Ирани» на службе бухарских правителей из династии мангыт: Остонакулиқошбеги – премьер-министр бухарского эмирата (1888-1910 гг.)	328
146	<i>Очилдиев Ф.Б.</i>	Мустақиллик йилларида Сурхон воҳаси тарихининг ўрганилиши (XIX-XX аср бошлари мисолида)	334
147	<i>Чориев А., Икромов С.</i>	Амир (Саййид) Нуриддин Нейматулло Ибни Мир (Саййид) Абдулло	336
148	<i>Чориев А., Ҳасанов Б.</i>	Шаҳрисабз - Амир Темурни шакллантирган шаҳар	337
149	<i>Чориев А., Аҳмадова Н.</i>	Шайх Нейматуллоҳи Валии Кирмоний	338
150	<i>Эргашева Ж.</i>	Қашқадарё вилояти саноат тармоқларида ўсиш суръатларини таъминловчи стратегияси таракқиёти	339
151	<i>Раҳмонов Ф., Ҳолиқов Қ.</i>	Насаф шаҳри тарих солномаларида (маданий меросга бир назар)	342
152	<i>Ўроқова Н.</i>	Жанубий Ўзбекистон воҳасининг саноати таракқиёти	344
153	<i>Қо'чқоров Г.</i>	Boshqaruv jarayonini rivojlanishida Amir Temur davlatchiligining xususiyatlari	346
154	<i>Ҳудоёров Н.</i>	Ўзбекистонда совет ҳокимияти амалга оширган “қулоқ”ларнинг сурғун қилиш сиёсатининг жанубий районлардаги ахволи	347
155	<i>Эштемуров Ж. , Эштемурова Х., Эргашева Д.</i>	Город Несеф в IX – начале XIII в	350
156	<i>Эштемуров Ж.</i>	Нахшеб – Несеф в период борьбы с арабами	353
157	<i>Воҳидов Ш.</i>	Из истории частных библиотек в Бухарском Эмирате в конце XIX начале XX вв	356
158	<i>Тухтаев А.</i>	Сурхон воҳаси фуқаро авиацияси тарихидан	364

159	<i>Тогаев Ж.Э.</i>	Мустақиллик йилларида жанубий Ўзбекистоннинг бронза ва илк темир даври манзилгохларининг ўрганилиши (Сурхон воҳаси мисолида)	366
160	<i>Равшанова Г.</i>	Шаҳрисабзда советларга қарши кўтарилган қуролли кўзғолон тарихидан	368
161	<i>Холиқулов А.Б.</i>	Мустақиллик йилларида XIX–XX аср бошларидаги Қашқадарё воҳаси бекликлари тарихининг ўрганилиши	370
162	<i>Холмўминов Х., Рахимов Б.</i>	Мустақилликаҳоли миграцион жараёнларининг ўрганилиши	373
163	<i>Қурбонова Б., Бобожонов Б.</i>	Қашқадарё воҳасининг қайта тикланган миллий, диний кадриятлари ва маънавий мероси	375
164	<i>Усмонов М.Ш.</i>	Проблема этнической истории: теоретико-методологические концепции и некоторые теоретические вопросы (<i>на примере кунгратов Узбекистана</i>).	378
165	<i>Норматов Ш.</i>	Қарши чўлининг ўзлаштирилиши- ажодларимиз орзуси	379
166	<i>Кўчаров Ж., Каримов Б.</i>	Сугдиёнада ҳукмрон табакалар, уларнинг унвонлари, давлатлар-аро муносабатлардаги аҳамияти	381
167	<i>Эгамбердиев Ф., Райимова Н.</i>	Шуллуктепа археологик ёдгорлиги	383
168	<i>Нарзуллаев У.</i>	Қадимги Кешнинг илк ўрта асрлардаги тарихий географияси	385
169	<i>Мирзаев Ф.Р.</i>	Сурхондарё вилояти туркман миллий маданий маркази хусусида	386
170	<i>Нишонов Ж.</i>	Мустақиллик йиллари қашқадарё вилоятидаги ижтимоий соҳа тарихига доир баъзи мулоҳазалар	389
171	<i>Саломова Б.</i>	Никоҳнинг ижтимоий психологик моҳияти ва шакллари (Қашқадарё ўзбеклари мисолида)	392
172	<i>Мансуров У.У.</i>	Баркамол авлодни тарбиялашда тарихий-маданий мероснинг ўрни	395
173	<i>Худайкулова Ш.Д.</i>	Таълим тизимдаги ислоҳотларнинг тарихий таҳлили	397
174	<i>Худайкулова Ш.Д.</i>	Тарихий-маданий мерос ва маънавий ҳаёт	398
175	<i>Йўлдошев Ф.М.</i>	Мустақиллик йилларида ўзбек халқининг маънавий мероси ва миллий маданиятининг тикланиши	400
176	<i>Тураева С.Х., Косимова А.</i>	Баркамол авлод тарбиясида маънавий мероснинг аҳамияти	402
177	<i>Жумаева С.</i>	Аждодларимиз меросида меҳр-мурувват тарбияси	404
178	<i>Жумаева С.</i>	Маданий мерос ва тотемик қарашлар	406
179	<i>Маматова М.</i>	Особенности догматизма как недлалектической формы маиления	408
180	<i>Вардисшвили И.Р., Холов Р.Х.</i>	Халқ ўйинлар- миллат кўрки	409
181	<i>Каримов Б., Ахматов А.</i>	Мустақиллик шароитида ёшларга маънавий тарбия бериш масаласида маданий мероснинг аҳамияти	411
182	<i>Сунатов Д.Х., Курбанниязова С.</i>	Истиқлол йилларида темурийлар меросига янгича муносабатлар	413
183	<i>Жўраева С.Б.</i>	Мукаддас зиёратгоҳлар ва ўзбек менталитети	414
184	<i>Тураев Ш.</i>	Ўрта аср европа сайёҳларининг асарларида Амир Темур ва темурийлар даврида Марказий Осиё ва Шарқ мамлакатлари ўртасида савдо ва маданий алоқаларининг ёритилиши	416
185	<i>Искандаров Ш. А.</i>	Ўзбекистондаги араб аёлларнинг либос ва тақинчоқларида анъанавийлик ва замонавийлик	418
186	<i>Олимов У. Н.</i>	Буюк Сохибқирон Амир Темурнинг ёшлиги ҳақида	420

маълум. Бу маълумотларни таҳлил қилсак, минтақамизни Хитой билан боғловчи Буюк ипак йўлининг муҳим тармоғи бўлган савдо йўллари, асосан, Мовароуннахрнинг марказидан Самарқанд ва Батум орқали Шарқий Туркистонга, бу ердаги савдо шаҳарлари орқали Хитой пойтахти Пекинга олиб борганини кўрамиз. Бу муҳим савдо йўли йўналишлари 1419-1422 йилларда Шоҳрух Мирзонинг Шодихожа бошчилигида Хитойга юборган элчилик миссияси натижасида Гиёсиддин Накқош ёзиб қолдирган кундаликда батафсил таърифланган. Бу асарда эълан қилинган маълумотларга кўра элчилар Ҳиротни Ўрта Осиё орқали Хитой билан боғловчи карвон йўлида қуйидаги йўналишда ҳаракат қилганлар: Ҳирот - Балх - Келиф кечуви - Самарқанд - Сайрам - Ашпара (бу шаҳар қўрғони Амир Темур томонидан барпо этилган) — Мўғул эли (Билғуту - Кўнғир суви - Юлдуз яйлови) - Турфон - Қорахожа - Сўфиота қишлоғи - Кумул - Кировул - Сукжу - Қамжу - Пинлон - Хонбалиқ (Пекин).

Манбаларда Мовароуннахр ва Хуросон шаҳарларидан Шарқий Туркистон ва Хитой пойтахтигача бўлган йўлни карвонлар босиб ўтадиган муддат ҳақидаги маълумотлар борлиги ҳам эътиборга лойиқдир. Хусусан, XV асрда Ҳиротдан Хитой чегараларигача бўлган йўлни тинчлик даврида карвонлар 9 ойда, бу йўналишнинг муҳим таркибий қисми бўлган Шош воҳасидан Турфонгача бўлган масофани 3 ойда босиб ўтишгани маълум.

Темурийлар даврида Европа мамлакатлари - Франция, Англия, Испания ва бошқа мамлакатлар билан ҳам дипломатик алоқалар ўрнатилганлиги маълум. Хусусан, Ўрта Ер денгизидан Ирок - Эрон - Хуросон орқали 1402-1404 йилларда Самарқандга ташриф буюрган Испан элчиси Руи Гонзалес де Клавихонинг расмий ташрифи йўналишига назар ташлаб, Хуросондан Термиз - Дарбанд - Темир Дарвоза - Окробот - Кеш орқали Самарқандга келган савдо йўллари фаолияти ҳақида маълумот олиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

857. Исом Каримов. “Амир Темур ҳақида сўз”. Тошкент, “Ўзбекистон”, 1996
858. Агзамова Г.А. Савдо йўллари. Темур ва Улуғбек даври тарихи, Тошкент. 1996, 154-164-бетлар
859. Хильда Хукхэм. Властитель семи созвездий. Т., “Адолат”, 1995 г.
860. Ўша китоб, 13-бет.
861. “Амир Темур ва унинг жаҳон тарихидаги ўрни” мавзудаги халқаро конференция тезислари. Т., “Ўзбекистон”, 1996 й., 95-бет.
862. Бўриев О. Темурийлар даври ёзма манбаларида Марказий Осиё. Тошкент: Фан. 1997, 85-бет
863. Шарофуддин Али Яздий, “Зафарнома” 1997, 191-бет
864. Ўринбоев А. Абдураззоқ Самарқандийнинг Ҳиндистон сафарномаси. Тошкент. 1960; Ҳасанов Ҳ. Сайёҳ олимлар. Тошкент, 1981, 162-165-бетлар
865. Шильтбергер и. Путешествие Иоганна Шильтбергера по Европе, Азии и Африке. Ташкент. 1997, с. 57
866. Заҳириддин Муҳаммад Бобур. Бобурнома. 1989, 117-118-бетлар
867. Буриев О. Қалганов А. Об одном участке Великого шелкового пути. 1990, с. 106-116
868. Мавлонов Ў. Марказий Осиёнинг адимги йўллари. Академия. 2008. 145.б
869. Мирза Муҳаммад Ҳайдар. Тарихи Рошидий. Тошкент. 1996, б. 367

ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АРАБ АЁЛЛАРНИНГ ЛИБОС ВА ТАҚИНЧОҚЛАРИДА АНЪАНАВИЙЛИК ВА ЗАМОНАВИЙЛИК

Ш. А. Искандаров

Тошкент Тиббиёт Академияси

“Ижтимоий фанлар” кафедраси ўқитувчиси

Ўзбекистонда яшаб келаётган арабларнинг анъанавий миллий кийимлари моддий, маданияти муштарак бир қисмини ташкил этиб, миллий хусусияти, урф-одати, эстетик дидини намоён этади. Арабларда анъанавий кийим кечак ва тақинчоқлар узок тарихга бориб такалади. Бугунги кунимизда арабларнинг кийим-кечакларида заргарлик безаклари ва тақинчоқларини ўрганиш муҳим масалалардан бири ҳисобланади.

Араб аёлларини ўзига хос хусусияти анъанавий уст-боши, кийим-кечак безак саънати ҳисобланади. Араб аёллари ўзларига хос заргарлик, кийим-кечак, буюмлар ўта қадирли бир анъанага айланиб улгурган. Заргарлик безаклари араб аёлларининг турмуш-тарзида кенгрок тарқалган. Айниқса ҳозирги кунга қадар Миришкор туманига қарашли Жейнов кишлоғида арабларни анъанавий, кийим-кечак, заргарлик безаклари яхши сақланиб қолинган.

Қишлоқ аёлларни бош кийимларида бири синсила бўлиб, бошнинг чакка томонига осиб қўйилади. Чакка-дуо, пешонга боғич, хатабак, бурунга исирга каби турли хил ўзига хос тақинчоқлари мавжуд. Аёлларнинг кўпчилик қисми кундалик ҳаётида маржон, билагузук ва безаклари тақиб юришади.

Синсила уч тўртасини бир-бирига бирлаштирган ўзаро кўмакдан занжир ёки халқачалар майда ҳисобланган. Синсиланинг ўзига хос хусусиятларидан бири асосан кумушдан тайёрланади. Жейнов арабларни ўзига хос яна бир хусусияти оилада кимдир унаштириладиган бўлса, ўшандай вақтларда синсилани келинчакка ҳадя қилиб, бериш яхши бир анъанага айланган. Жейнов кишлоғидан ташқари бошқа араб кишлоқларида заргарлик, безаклар тақинчоқлари яхши сақланиб қолинмаган.

Синсила кўпроқ ёш аёлларга жуда ярашади. Айниқса, янги келинчаклар тўй маросимлари ҳамда байрам маросимларида тақиблади. Синсила ярим кўчманчиларга хос ҳолат: козоқ, қирғиз, ўзбек ва турк⁸⁷⁰ каби халқларда ҳам учрайди. Синсила безакларининг асосий қисми туб ерли аҳоли туркман, лақай, қўнғирот ва қарлук⁸⁷¹ аёлларида учрайди. Уларда турли номлар билан аталади. Яъний (сараки, касаб) синсилага ўхшаш бўлиб, фақат бир-биридан фарқ қилади.⁸⁷²

Умуман олганда безак ва тақинчоқлар бўйича тадқиқот олиб борган олимлардан бири Д. Фахретдинов қўйидаги хулосага келади. Унинг фикрига кўра XIX асргача айрим ҳолатлар комплекс тарзда сақланган. Аёлларнинг чакка қисм иякқаларига ва пешанасига боғланган бош кийим (салла касаб пешонобонд) бирор нарсадан олдин тақилган. Аёллар тасма рангдор духоба ёки каштали матолари билан бирга сифатили кийимлар кийишган. Бир вақтлар касабанинг беаги тури кенг ёйилган. Асосан барча анъанавий кийим-кечаклар сақланиб қолинган. Яна бир нарсага эътибор бериш лозимдир. Арабларни безак тури бир неча йиллардан бири анъанавий тарзида авлодлардан аждодларга ўтиб келмоқда.

Респондентлар ўз миллий кийим-кечакларининг маълум жиҳати нагги, хаттаба, чет нагги, силсила, кабилар сақланиб қолганлигини таъкидлашди. “Арабларда миллий кийимлар сақланиб қолганми?” деб берилган саволга уларнинг 24 фоизи “ха” деб 41 фоизи эса “қисман” 35 фоизи “йўқ” деб жавоб беришди.

Кейинги йилларда араблар турмуш-тарзида анъанавийликдан замонавийликка ўта бошланди. “Арабларнинг миллий тақинчоқларидаги ўзгаришлар”, деб берилган саволга улар қўйидагича жавоб беришди. Яъни 36 фоиз “қадимий тақинчоқлар сақланиб қолинган”, 22 фоизи “араб тақинчоқларида миллийлик ўрнини замонавийлик эгаллаган”, 35 фоизи “ўзбек тақинчоқлари асосида ўзгариш юз берган”, 7 фоизи “ўзгаришлар тақинчоқларнинг кайси жиҳатларида ўз аксини топган”, эса бошқа халқларни тақинчоқлар билан уйғунлаштириб кетганлигини таъкидлашди. Чет нагги маҳаллий араблар томонидан араблар турмуш-тарзига сингиб кетганлигини кузатиш мумкин. Ўтмишда чет нагги араблар тақинчоғи сифатида тақилмаган. Кейинчалик араблар турмуш тарзига кириб келган.

Ўзбекистон арабларининг кийим-кечакларни тайёрлаш усулидаги фарқли жиҳат гиззи тайёрлашда кузатилади. Жейнов араблари гиззини кўпинча ок сурпдан қилишса Деновлик ва Самарқандлик араб аёллари уни рангли, кўк ёки очик бинафша ранг мато тайд тайёрлашади. Қашқадарё, Сурхандарё, Бухоро ва Самарқандда яшовчи арабларда гиззи илгари 4 метр сурпдан иборат бўлган.⁸⁷³ Ҳақиқатдан араблар кийим-кечакларини тайёрлаш бир-биридан фарқ қилади.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон арабларининг миллий кийимлари қадимий даврлардан бери сақланиб келинган. Бироқ XX асрда юз берган иқтисодий-ижтимоий, сиёсий жараёнлар таъсирида ўзгаришга сабаб бўлган. Жумладан гиззи бугнак ва нагги каби тақинчоқлар унтилиб борилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

870. Борозна Н.Г. Виды женских ювелирных украшений у народов Средней Азии Казахстана // СЭ. 1974. № 1. С. 35.
871. Борозна Н.Г. Материальная культура узбеков Бабатага и долины Кафирнигана // Материальная культура Народов Средней Азии и Казахстана. М., 1966. С. 114.
872. Чвырь Л.А. Таджикские ювелирные украшения. М., 1977 С.19.
873. Ражабов. Р. Ўзбекистондаги араблар тарихи ва этнографияси. Т.: Шарқ, 2012. Б. 313-314.

БУЮК СОХИБҚИРОН АМИР ТЕМУРНИНГ ЁШЛИГИ ҲАҚИДА

У. Н. Олимов

К.Бехзод номли миллий рассомчилик ва дизайн институти

Ўзбекистон Республикасининг қадимий заминидида вужудга келиб, 2700 йиллардан бери тараккий этиб келаётган шаҳарсозлик маданияти аждодларимизнинг моддий – маънавий мероси, келажаги буюк давлатимиз учун ибрат манбаига айланмоқда. Халқимизнинг маънавий руҳини бойитиш, ўсиб келаётган ёш авлодни ватанимиз тарихига муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялашда музейларнинг ўрни бекиёсдир. Қадимги Кеш шаҳарсозлик маданиятини тараккийси ва уни жаҳон халқлари тарихий тараккийетига қўшган ҳиссасини намоён этиш долзарб масалалар қаторига киради.

Мустақиллик йилларида халқимизнинг ўтмишини ўрганиш, унинг инсоният тарихидаги ролини ҳаққоний ёритиш, сиёсий, ижтимоий, иқтисодий, маданий ва бошқа соҳалардаги воқеликларни объектив баҳолашда Шаҳрисабз шаҳар моддий маданият музейи фондида сақланаётган музей ашёлари ўзига хослиги ва аҳамияти жиҳатдан алоҳида аҳамият касб этади. Музейнинг янги кўرғазмаларида буюк соҳибқирон Амир Темурнинг ёшлик йилларидаги тарбиясига бағишланган кўрғазмаларни ташкил этилаётгани уни Республикамиздаги бошқа музейлардан ажратиб туради.

Буюк алломаларни камолга етказган табаррук Кеш 2700 йиллик шаҳарсозлик маданияти тараккийетини чуқур англаган буюк Амир Темур XIV асрда яшаган тарқоқ эл-улуснинг бошини ковшутиришда, Туркистон диёрини босқинчилардан халос қилиш йўлидаги жасур ҳаракатларини айнан шу мўътабар юртдан бошлаган.

Амир Темур отаси Муҳаммад Тарағайбек ҳамда бобоси Амир Барғул тақволи мусулмонлардан бўлиб, кўп вақтини ўз даврининг кўзга кўринган пиру уламолари билан ўтказган. Шарафуддин Али Яздий бу ҳақда шундай ёзади: «Тарағайбек уламо ва сулахо ва муттақиларга мушфик ва меҳрибон эрди. Буларнинг мажлисида борур эрди, ложурма бу жиҳатдинким, хазрат ҳақнинг секур бандаларини секур эрди»⁸⁷⁴. Шарафуддин Али Яздий ва Фасих Хавофийнинг маълумотларига кўра, Амир Темур хижрий 736 йил 25 шаъбонида (1336 йил 9 апрель) таваллуд топган. Ибн Арабшоҳ унинг туғилган ери Кеш (ҳозирги Шаҳрисабз) яқинидаги Хожа Илғор кишлоғи эканлигини айтган.

Амир Темурнинг отаси Амир Тарағай барлос уругининг ҳарбий бошлиқлари - бекларидан бўлган. Унинг аждодлари Чигатой ва Чингизхонлар саройи яқинларидан эди. Барлослар Кеш атрофида ўз мулкларига эга бўлганлар ва унга ҳокимлик қилганлар. Муҳаммад Тарағайбек 1360 йилда вафот этган.

Амир Темурнинг барлос уругидан келиб чиққанлиги ҳақида ёзма манбаларда тилга олинган. Француз тарихчиси Рене Груссе ҳам ўз асарида «Дашт салтанати» асарида: «Тарихчилар Амир Темурнинг шажарасини Чингизхонга улашга ҳаракат қилардилар. Аслида эса у ҳеч қандай мўғул эмасди, балки туркий эди»⁸⁷⁵ – деб аини ҳақиқатни ёзган эди.

Тарағайбек пири тасаввуф шайхи Шамсуддин Кулолни айникса чуқур эҳтиром қилади. Ёш Темурбекни вояга етказишда ва тарбиялашда хизмати синган онаси Такина хотун Бухоронинг кўзга кўринган зиёли хонадонига мансуб, муштипар аёл эди. Ёзма манбаларда Темурбекни етти ёшга тўлганида мадрасага ўқишга беришгани ҳақида маълумотлар бор. Темурбекнинг кўкалдош опаси **қутлуғ Туркон оға** соҳибқирондан беш ёш